

ANGLO-SAKSONLARIN HIRİSTİYANLAŞMASINDA ROMA-KELT GELENEĞİ REKABETİ *

ROMAN-CELTIC TRADITION COMPETITION IN THE ANGLO-SAXONS' CONVERSION TO CHRISTIANITY

Araştırma Makalesi
Research Paper

Halil YAVAŞ**

Öz:

Bu çalışmada Anglo-Saksonların Hıristiyanlığa geçme sürecinde Roma Kilisesi ile Kelt Kilisesi arasındaki rekabet ele alınmış ve konuyla alakalı muhtelif tartışmalara değinilmiştir. Bunların başında, Anglo-Saksonların Hıristiyanlığı kabul etmesinde Augustinus'un yöntemlerinin etkisi gelmektedir. Onun metotlarının Keltler ile Roma misyonerleri arasındaki gerilime etkisi üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Buna bağlı olarak Augustinus'un misyonerlik faaliyetlerinin başarısı sorgulanmıştır. Fakat onun yardımcıları Mellitus ve Paulinus'un bu hususta kat ettikleri mesafe göz ardı edilmemiştir. Özellikle Hıristiyanlığın Northumbria'da yayılmasında Paulinus'un çalışmalarının önemi ele alınmıştır. Sonrasında Anglo-Saksonlar arasında Hıristiyanlığın yayılmasındaki gerilemenin sebepleri üzerinde durulmuş ve 664'teki veba salgınının buna etkisi incelenmiştir. Sözü ettiğimiz bu dönem Roma ve Kelt gelenekleri arasındaki rekabetin en üst noktaya taşındığı süreç olmuştur. Nitekim Whitby Sinodunda bu anlaşmazlığın Roma lehine çözülmeye başladığını görmekteyiz. Bir de burada Benedikten tarikatının katkısına değinilmiştir. Yaygın kanaate göre Anglo-Saksonların Hıristiyanlaştırılması bu tarikat ile ilişkilendirilse de bununla ilgili soru işaretleri ele alınmıştır. İki kültür arasındaki siyasi çatışmayı iyi değerlendirebilmek için VII. yüzyılda bölgede etkili olan bazı piskopos ve misyonerler hakkında malumat verilmiştir. Çalışmamızda öncelikli kaynağımız Aziz Bede'nin Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum isimli eseri olmuştur. Fakat bu kaynaktan istifade edilirken, onun Keltlere karşı olumsuz bir yaklaşıma sahip olduğunu hep dikkatimizde tuttuk.

Anahtar Kelimeler: Roma, Kelt, Augustinus, Gregorius, Bede, Hıristiyanlık

Abstract:

This study examines the competition between the Roman Church and the Celtic Church during the Anglo-Saxons' conversion to Christianity, and various related discussions are addressed. The most important of these is the influence of Augustine's methods on the Anglo-Saxons' acceptance of Christianity. Evaluations have been made regarding the impact of his methods on the tension between the Celts and Roman missionaries. In connection with this, the success of Augustine's missionary activities has been questioned. However, the progress made by his assistants Mellitus and Paulinus in this regard has not been ignored. In particular has been given to the importance of Paulinus's work in the spread of Christianity in Northumbria. Afterwards, the reasons for the decline in the spread of Christianity among the Anglo-Saxons have been discussed, and the impact of the plague in 664 on this situation has been examined. This period we are talking about was the period in which the competition between Roman and Celtic traditions reached its peak. Indeed, we see that this disagreement began to be resolved in favor of Rome at the Synod of Whitby. The contribution of the Benedictine order is also mentioned here. Although, according to popular belief, the Christianization of the Anglo-Saxons with this order, the related doubts have been addressed. In order to better evaluate the political conflict between the two cultures, information has been provided about some bishops and missionaries who were influential in the region during the seventh century. Our primary source in our study has been Saint Bede's Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum. However, while benefiting from this source, we have always kept in mind that he had a negative attitude towards the Celts.

Keywords: Roma, Celt, Augustinus, Gregorius, Bede, Christianity

* Makale Geliş Tarihi: 25.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 03.09.2024

** Doç. Dr., Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, halil.yavas@yahoo.com.tr, orcid.org/0000-0001-5642-0141.

GİRİŞ

V. yüzyıl başlarında Britanya'ya gelen Anglo-Saksonların Hıristiyanlaştırılmasına ancak VI. yüzyılın sonunda kurumsal bir şekilde başlanmıştır. Bazı araştırmacılar Kelt kilisesinin bu halk üzerine muhtelif misyonerlik faaliyetlerinin olduğunu ifade etse de başka araştırmacılar Keltler ile Anglo-Saksonlar arasındaki uzun süren çatışmaların bunu engelleyen unsur olduğunu dile getirmişlerdir. Böylece ancak VI. yüzyıl sonunda Papa Büyük Gregorius'un (ö. 604) girişimleriyle bu hususta büyük bir misyonerlik hareketi başlatılabilmektedir. Bu makale işte bu süreçten sonraki bazı tartışmalar üzerinden ilerleyecektir. Çalışmamızın merkezinde Anglo-Saksonların Hıristiyanlaşma sürecinde Roma ve Kelt kiliseleri arasındaki rekabet yer aldığı için konun sınırlandırılması açısından mümkün mertebe Augustine öncesine gitmemeyi tercih ettik. Bunun içindir ki St. Patricius (ö. 461) ve St. Columba (ö. 579)¹ gibi Kelt misyonerliğinin iki önemli isminin faaliyetlerine girmemeyi uygun gördük. Ayrıca bu misyonerlerin çalışmalarını ele almış Türkçe bir makalenin² olmasının bu tercihimizde etkisi vardır. Çalışmamızı, Roma-Kelt gelenekleri arasındaki rekabetin, Roma tarafının üstünlük kurmaya başladığı VIII. yüzyıl başlarında sonlandırdık. Bu makalede Anglo-Saksonların yaşadığı coğrafya ele alınacağı için yine bu sınırlandırmanın bir devamı olarak bugünkü Galler, İrlanda ve İskoçya'daki misyonerlik faaliyetlerine değinmemeye özen gösterdik. Yani özet olarak makalemiz dönem açısından VII. yüzyıl ile mekân açısından ise bugünkü İngiltere devletinin bulunduğu ve o dönem Anglo-Saksonların yaşadığı bölge ile sınırlı tutulmuştur.

Konuyla alakalı en önemli dönem kaynağımız şüphesiz Bede'nin (ö. 735) İngiliz Halkının *Kilise Tarihi* (Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum) isimli eseri olmuştur. Bede'ye göre eserinin amacı, Anglo-Sakson halkının Tanrının müjdesini iletme için seçilmiş bir kavim olduğunu ortaya koymak ve bu halkın Roma Hıristiyanlığını kabul etmesinin tarihsel sürecini nakletmektir. Çalışmasını VIII. yüzyılın ilk yarısında Northumbria'daki çeşitli manastırlarda yazan Bede, Roma – Kelt gelenekleri arasındaki Paskalya tarihi tartışması ve Whitby Sinodu (664) üzerinde çok durmuştur. Bede, Keltlerin Roma uygulamalarını tatbik etmemeleri hasebiyle onları sert şekilde tenkit etmesine rağmen, İrlandalı keşişlerin Anglo-Saksonların Hıristiyanlaştırılmasında oynadıkları rolü kabul etmiştir (Lawrence, 2015: 56). Bede'nin süreç hakkındaki malumatları ağırlıklı olarak Papa Büyük Gregorius'un otuz kadar mektubuna dayanmaktadır. Lakin anlaşıldığı kadarıyla bu mektupların tamamı kullanılmadığı gibi bunlardan elde edilen bilgiler birebir değil, yorumlanarak nakledilmiştir (Blair, 1971: 72).

¹ Romalılaşmış bir Britanyalı olan St. Patricius'un (ö. 461), İrlanda'nın Hıristiyanlaştırılması sürecini başlatan kişi olduğu düşünülmektedir. Onun başlattığı bu hareket St. Columba ve St. Aidan ile güçlü bir şekilde devam etmiştir. Bkz. (Güzeldal, 2022: 164) Patricius'un haleflerinden olan Columba ise İskoçya'nın Hıristiyanlaştırılmasında büyük katışı olmuştur. Küçük yaşlardan itibaren manastır eğitimi almış olup bu düşünlülüğü hasebiyle Colum Cille (kilisenin güvercini) lakabını almıştır. 563'te 12 arkadaşıyla birlikte Iona adasında kurduğu manastır yüzyıllar boyunca bölgenin önemli manevi bir merkezi olmuştur. Öyle ki bu manastırda oluşturulan ilkeler, Lindisfarne başta olmak üzere diğer bölgelerde sonradan kurulan yeni manastırlara da aktarılmıştır. Bkz. (Güzeldal, 2022: 160-161)

² Yasin Güzeldal. (2022). "Britanya ve Batı Avrupa'nın Hıristiyanlaşmasında Kelt Manastır Misyonerliğinin Rolü". Oksident 4/2. ss. 147-172.

Bede'nin eserinin önemi mutlak olmakla birlikte bu hususta yapılan modern çalışmalardan da söz etmekte fayda vardır. Bunlardan birincisi Cuthbert Butler'ın 1919'da yayınlanan *Benedictine Monachism*'i, Benedikten yaşamı ve yönetimine dair önemli bir eserdir (Foot, 2006: 25). David Knowles, fetih öncesinde Anglo-Sakson manastırcılığının en önemli tarihçilerinden kabul edilmektedir. Fakat Knowles'ın, Bede zamanındaki Anglo-Sakson din adamlarının gerçekte olmasa da ruhen Benedikten tarikatına mensup olduklarını iddia etmeye çalıştıklarını hatırdı tutmak icap eder. Erken dönem Anglo-Sakson manastır maneviyatının doğasına ilişkin en değerli isim ise Henry Mayr-Harting kabul edilmektedir. Thomas Allison'ın VIII. yüzyıldaki Anglo-Sakson dini yaşamına ilişkin incelemesi o dönemdeki manastır yaşamının birçok yönünü çağdaş yazışmaların perspektifinden değerlendirmiştir. Manastırcılığın ötesinde Anglo-Sakson kilisesinin tarihi hususunda Margaret Deanesly ve John Godfrey'in çalışmaları dikkate değerdir (Foot, 2006: 26). Çok fazla olmamakla beraber konuyla ilgili Türkiye'de de önemli çalışmalar yürütülmüştür. Özellikle Yasin Güzeldal'ın "Britanya ve Batı Avrupa'nın Hıristiyanlaşmasında Kelt Manastır Misyonerliğinin Rolü" başlıklı makalesi çalışmamızla yakından ilgilidir. Batı Hıristiyanlığıyla alakalı çok sayıda eser ortaya koyan İsmail Taşpınar, Papa Büyük Gregorius hakkındaki eseriyle tanıdığımız Mustafa Furkan Dinleyici istifade ettiğimiz diğer isimler arasında yer almaktadır.

1. AUGUSTİNUS'UN BRİTANYA'DAKİ FAALİYETLERİ

V. yüzyılın ilk yarısında Romalıların Britanya'dan çekilmeleri sonrasında Britanyalılar ve Anglo-Saksonlar arasındaki düşmanlık yüzyıllarca sürerken aynı dönemde iki halk arasında kaynaşma yaşanmıştır (Logan, 2005: 52). Fakat önceden de söz ettiğimiz üzere Anglo-Saksonların Hıristiyanlıkla tanışmalarının kurumsal anlamda VI. yüzyıl sonlarında yaşandığına inanılmaktadır. Kent Kralı Aethelbert (ö. 616), Merovenj Kralı Charibert'in (ö.567) kızı Bertha (ö.601) ile evlenmiştir. Bertha Ada'ya gelirken Tours'dan Liudhard (ö. 590'lar) adında bir piskopos getirmiştir. Akabinde Liudhard, Aethelbert'in başkenti Canterbury'de, Tours'un ünlü azizi St Martin adına bir kilise inşa etmiş ve orada ibadetlere başlamıştır (Thacker: 479).

Anglo-Saksonların Hıristiyanlık ile tanışmasının Kraliçe Bertha'nın girişimiyle gerçekleştiğine inanılsa da yaygın kanaate göre asıl Hıristiyanlaştırılma süreci, Papa Büyük Gregorius'un, Augustinus'u bölgeye göndermesiyle yaşandığı iddia edilmektedir. 710'larda Britanya'nın kuzeyindeki Whitby Manastırı'ndaki isimsiz bir keşiş veya rahibe tarafından nakledilen ve Bede'nin de eserinde yer verdiği anlatıya göre Gregorius'un Britanya'ya ilgisi daha papa olmadan evveline dayanmaktadır. Söz konusu anlatıya göre Gregorius, papa olmadan önce, Roma'ya gelen sarışın gençleri görmüş ve onlara nereden geldiklerini sormuştur. Onlar, kendilerine 'Angle' denildiğini ifade etmişlerdir. Gregorius, bu kelimenin Latince melek anlamındaki angelus sözcüğü ile yakınlığından yola çıkarak *Tanrı'nın melekleri* şeklinde kelime oyunu yaparak karşılık vermiştir. Devamında onlara krallarının ismini sorunca onlar da 'Aelli' diye yanıt vermişler. Bunun üzerine Gregorius, yine kelime benzerliğinden faydalanarak eski ahitte yer alan İbranice kökenli Alleluia (*Tanrı'ya övgüler*) kelimesini kullanarak *Alleluia orada duyulmalı* demiştir. Daha sonra adama kabilesinin

ismini sorduğunda ‘Deiri’ yanıtını almıştır. Bu kez Gregorius yine bir kelime oyunu yaparak “*De ira” eruti, et ad misericordiam Christi vocati.* (“Gazaptan” kurtarılıp İsa’nın merhametine çağrılacaklar) şeklinde yanıt vermiştir (Venerabilis Bede, 1738: 2/1, 97). Bu karşılaşmanın ardından Gregorius, bu halkı Hıristiyanlaştırmanın kendisi için bir fırsat olduğunu düşünmüş ve dönemin Papası I. Benedictus’a (ö. 579) gidip kendisini misyon için görevlendirmesini ısrarla talep etmiştir. Papa bunu kabul etmiş ve Gregorius yola çıkmıştır. Lakin Roma halkı bu durumdan çok rahatsız olmuş ve Papa Benedictus’a gidip görevi iptal etmesini istemişlerdir. Nitekim ısrarlara dayanamayan Papa, Gregorius’a haber göndererek geri dönmesini söylemiştir (Dinleyici, 2023: 56).

Sonrasında Gregorius bu kavmi unutmamış ve papa olduktan sonra 595’in Eylül ayında Galya’daki köle pazarından on yedi on sekiz yaşlarında Anglo-Sakson gençlerin satın alınıp Roma’ya gönderilmesini istemiştir. Amacı onları Roma’daki manastırlarda eğitip, akabinde yine kendi ülkelerine göndererek misyonerlik yaptırmaktır (Logan, 2005: 51). Bede’nin bu nakline yer vermekle birlikte bu tip anlatıların ne derece gerçek olduğunun sorgulanması gerekmektedir. Bunların misyon hareketlerinin başlangıcını yüceltirmeye yönelik nakiller olduğu düşünülmektedir (Dinleyici, 2023: 57). Sonuç olarak kendisi de bir keşiş ve manastır kurucusu olan Gregorius³, amacını gerçekleştirmek için Roma’daki Caelian Tepesi’nin üzerinde kurduğu St. Andreas manastırının başrahibi Augustinus ve arkadaşlarını 596 yılında Britanya’ya göndermeye karar vermiştir. Aslında Augustinus’un ve yanındakilerin bu yolculuğa çıkmaya pek cesaretleri yoktur ama Papa onları ikna etmiştir (Venerabilis Bede, 1738: 1/23, 50). Bu cesaretsizliğin sebebinin, yukarıdaki anlatıya göre Gregorius’un meleklerle benzettiği halkın aslında insan kanına düşkün yamyam bir topluluk olduğu söylentileridir (Dinleyici, 2023: 58).

Yolculuklarına başlayan Augustinus ve ekibi deniz yoluyla Marsilya’ya, oradan günümüz Fransa’sındaki Vienne, Loire ve Tours’a ulaşmışlardır. 597 yılında Kent krallığının kontrolündeki Thanet’e çıkmışlar ve bir süre burayı üs olarak kullanmışlardır. Kent Kralı Aethelbert’in gücü ve karısı Bertha’nın Hıristiyan oluşu, Augustinus’un burayı hareket noktası seçmesinde etkili olmuştur (Venerabilis Bede, 1738: 1/25, 53). Devamında Aethelbert’in davetiyle Canterbury’ye yerleşen Augustinus çalışmalarını buradan yoğun bir şekilde yürütmüştür. 597 veya 598’de muhtemelen Galya başpiskoposu tarafından piskopos olarak kutsanmıştır (Thacker: 479). Augustinus ve arkadaşları “Yüce Kurtarıcı” adına Canterbury’de bir katedral inşa etmenin yanı sıra, şehrin dışında Aziz Petrus ve Paulus’a adanmış bir manastır tesis etmişlerdir. Böylece Roma’daki Lateran ve Vatikan kiliselerini burada yaşatmışlardır (Lawrence, 2015: 50).

³ Aslında Gregorius’un Papalık kimliğinden önce onun manastır kurucusu bir keşiş kimliği gelmektedir. Daha Konstantinopolis’e elçi olarak vazifelendirilmeden evvel evini satıp manastır kurmuştur. Konstantinopolis’ten döndükten sonra da hemen bu manastıra geri dönmüştür. Fakat onun almış olduğu eğitimi değerlendirmek isteyen Roma kilisesi ve Roma şehri onun münzevi bir yaşam sürdürmesine pek müsaade etmemiştir. Dahası Gregorius din ve devlet vazifelerini gayet dengeli bir şekilde birlikte sürdürmeden yana olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Dinleyici, 2023: 212-215).

Augustinus'un ilk çalışmaları o kadar iyi gitmiştir ki Papa Büyük Gregorius, Temmuz 598'de İskenderiye patriğine yazdığı mektupta şöyle demektedir. "...dünyanın bir köşesinde şimdiye kadar inançsızca sopalara ve taşlara taparak yaşayan Anglo-Sakson milletine sizin dualarınızın yardımıyla ve Tanrı'nın yönlendirmesiyle vaaz vermesi için manastırdan bir keşiş gönderdim. Benim iznimle piskopos yapıldı. Şimdi onun çalışmasıyla ilgili bana mektuplar ulaştı... Geçen Noel bayramında 10.000'den fazla Anglo-Sakson'un vaftiz edildiği bildirilmektedir." Buradaki 10.000 rakamının kesin bir sayıyı ifade etmenin ötesinde çokluk anlamında kullanıldığı düşünülmektedir. İşte bu süreçte Hıristiyan olanlardan birisi de Kral Aethelbert'tir. Onun din değiştirdiği tarih tam olarak bilinmese de 601 yılında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Başka yerlerde olduğu gibi⁴ Britanya'da da kralın din değiştirmesini genellikle kabile aristokrasisinin din değiştirmesi izlemiştir (Logan, 2005: 52).

601 yılına gelindiğinde Mellitus (ö. 624), Justus (ö. 627) ve Paulinus (ö. 644) isimli din adamları liderliğindeki ikinci bir misyoner grubu, muhtelif malzemelerle birlikte Roma'dan Britanya'ya gönderilmiştir (Venerabilis Bede, 1738: 1/29, 76; Thacker: 480). Gregorius, sonrasında aynı yıl Mellitus'a yazdığı mektupta misyonerlere, paganları Hıristiyan yaşam tarzına alıştırma süreci hakkında talimatlar vermiştir. Buna göre onların tapınaklarının yıkılmamasını emretmiş fakat içlerindeki putların imha edilmesini tembihlemeyi ihmal etmemiştir. Şeytanlar adına kurban keseceklerine, Tanrı'ya şükran için sığırların kesilebildiği Hıristiyan bayramlarının kutlanması uygulamasını yerleştiren demiştir (Venerabilis Bede, 1738: 1/30, 79-80). Anladığımız kadarıyla Gregorius, pagan inanca ait unsurları kaldırmak yerine, Hıristiyanlığa kanalize ederek süreci kolaylaştırmak istemiştir. Bunun benzerinin İsa sonrasında Yabancılar Havarisi Paulus tarafından da tatbik edildiği bilinmektedir. Augustinus, sonradan gelmiş olan Mellitus ile Justus'u ilk yardımcı piskopos olarak kutsamış ve ilkini Essex'e ikincisini ise Kent'in batısına göndermiştir. Aethelbert'in yeğeni Essex Kralı Saebert (ö. 616), hızla efendisini takip etmiş ve 604'te Londra'da bir piskoposluk kurmuştur (Venerabilis Bede, 1738: 1/29, 76; Thacker: 480). Augustinus, Paulinus'u ise Northumbria Krallığındaki kilisenin temellerini atmak üzere York'a göndermiştir (Taunton, 1897: 5). Kendisi ise otoritesinin nişanesi olarak, Pallium⁵ alıp Londra merkezli güneyde on iki piskoposluk tesis etmiştir. Augustinus, ölümünden sonra kuzeyde York'ta, Londra'dan tamamen bağımsız ikinci bir başpiskoposluk kurulmasını planlanmış lakin bu düşüncesi hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanamamıştır (Thacker: 480). Bu arada o dönem Londra'nın ıssız bir yer olup batısında küçük bir Anglo-Sakson yerleşim yeri bulunduğunu bilmekte fayda vardır. Nitekim bu yerleşim yeri ancak VII. yüzyılda önem kazanmaya başlamıştır (Logan, 2005: 53).

⁴ Örneğin Ruslar, Knez Vladimir'in Hristiyan olmasından sonra bu dini hızla benimsemişler veya benimsemek zorunda kalmışlardır. (The Russian Primary Chronicle (Povest' vremennykh let (PVL), 1953: 97)

⁵ Pallium, V. yüzyıldan itibaren Roma'da papalara verilen bir tür dış kıyafettir. VIII. yüzyıla geldiğinde diğer metropollerdeki başpiskoposlara da verilmiştir. Başlangıçta İmparator tarafından verilen onursal bir alamet iken sonrasında dini bir anlam kazanmıştır. Sonrasında papalar tarafından hem diplomatik hem de dini bir alamet olarak kullanılmıştır. Bkz. (Bury, 1926: 34)

Her ne kadar Gregorius hem Augustinus'u görevlendirirken hem de sonrasında gönderdiği din adamlarına yazdığı mektuplarda hoşgörü üzerine bir strateji uygulamasını öğütlemişse de bunun tam anlamıyla tatbik edildiğini söylemek zordur. En azından Ada'daki mevcut Briton (Kelt) Hıristiyanlara⁶ karşı takındığı tutumla ilgili sorunlar olduğu düşünülmektedir. Britonlar açısından bakıldığında, kendilerini topraklarından kovmaya çalışan ve insanlarını katleden "kafir" Anglo-Saksonları Hıristiyanlaştırmak pek de uygun değildir (Daly, 1965: 107). Bunun içindir ki Britonlar, nefret ettikleri Anglo-Saksonları Hıristiyanlaştırmaya çalışan Augustinus'un çağrısına kulak asmamışlardır (Taunton, 1897: 5). Öte yandan Augustinus, bölgedeki Briton Hıristiyanlara yönelik kibir ve küçümseme şeklinde yorumlanabilecek bir tutum sergilemiştir. Hatta onların yanına geldikten sonra azarlar bir üslup ile paganların niçin hala Hıristiyanlaştırılmadıklarının hesabını sormuştur (Logan, 2005: 54). Papa Gregorius'un da aynı kanaatte olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü Britanya'daki misyon çalışmalarına siyasi destek arayışında hep Merovenj Krallığını muhatap almıştır. Anglo-Saksonların Hıristiyanlaştırılmasına yardım etmeyi reddeden *sacerdotes e vicino* (çevredeki rahipler) diye tanımladığı Britonlara karşı şüpheci tutumu onu bu arayışa itmiştir (Wood, 1999: 69). Aslında Gregorius'un Merovenj Krallığıyla ilişkisi gergin bir vaziyettir. Onun Britanya'daki faaliyetleri sonrasında Ada'nın Merovenjlere karşı Gregorius ile birlikte hareket edeceği düşüncesi doğmaması için Papa, bölgedeki misyonerlik çalışması konusunda onlarla iletişimde olmuştur. Amacının sadece Ada'daki daha fazla insanın hakikate ulaştırılması olduğunu ifade etmiştir (Dinleyici, 2023:60). Sonraları Bede'nin de benzer kanaatleri ortaya koyduğu görülmektedir. Nitekim Britonlara karşı nefret duyan Bede de onları pagan Anglo-Saksonları din değiştirmeye yöneltme görevlerini yerine getirmemekle itham etmiştir (Thacker: 486). Augustinus ayrıca onları, Paskalya'yı Romalılardan farklı bir tarihte kutladıkları için sertçe tenkit etmiştir. Muhtemelen onun bu tutumunun da etkisiyle Britonlar Augustinus'a teslim olmamışlardır. Bede'nin bildirdiğine göre onlar, gökten gelecek bir işaret beklemişlerdir. Bu beklenti üzerine Augustinus'un, kör bir adamı iyileştirdiğini iddia ederek bunu bir işaret olarak sunmuşlardır. Lakin söz konusu kör adamın bir Sakson olması olayın inandırıcılığı açısından Britonları pek etkilememiştir. Akabinde yedi piskoposun yanı sıra çok sayıda din adamının icabet edeceği bir toplantı planlanmıştır. Britonlar toplantıya gitmeden evvel saygın bir münzeviden fikir almışlar ve o, Augustinus eğer gerçekten bir "Tanrı adamı" ise onu takip edin demiştir. Bunu nasıl anlayacaklarına gelince, "buluşma yerine Augustinus'tan sonra gidin, eğer siz gittiğinizde o ayağa kalkarsa bilin ki o Tanrı'dandır. Çünkü alçakgönüllüdür" demiştir. Britonlar oraya vardıklarında Augustinus ayağa kalkmayınca ona inanmamışlar ve taleplerini reddetmişlerdir. Bu duruma çok öfkelenen Augustinus onların yok olacağıyla ilgili çeşitli kehanetlerde bulunmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla Bede, söz konusu olayın naklinde Augustinus lehine kanaat belirtmektedir. Nitekim Bangor'da yüzlerce silahsız Briton'un öldürüldüğünü belirten bir nakilde bunu keyif ile işlemektedir (Venerabilis Bede,

⁶ İrlanda'nın Hıristiyanlığı çok erken dönemlerde tanıdığıyla alakalı malumatlar olmakla birlikte daha yoğun bir şekilde St. Patricius'un misyonerlik faaliyetleri neticesinde İrlanda ve Britanya'da bu din yayılmaya başlamıştır. Sonrasında Columba onun çalışmalarını iletmiş ve Augustinus'tan önce Hıristiyanlık büyük bir Kelt nüfusu tarafından kabul görmüştür. Bkz. (Güzeldal, 2022: 153)

1738: 2/2, 101; Logan, 2005: 55). Bu yaklaşımlardan yola çıkarak Augustinus'un bir misyonerden ziyade güçlenmekte olan papalık otoritesinin sömürge memuru gibi bir intiba uyandırdığını tahmin etmekteyiz. Yaygın kanaate göre Augustinus'un tesis ettiği Roma geleneğinin Benedikten Kurallarını⁷ benimsediği ileri sürülmektedir. Fakat buna karşı çıkan araştırmacılar mevcuttur. Lawrence, Caelian Tepesi'ndeki St Andreas ve Roma'daki diğer manastırların tamamının o dönem için Benedikten Kurallarını benimsediği fikrine katılmamaktadır. Ona göre VII. yüzyıldaki Roma manastırları eklektik bir yapıda olup, bazıları Aziz Basil⁸ (ö. 379) geleneğini izleyen Helen topluluklarıdır (Lawrence, 2015: 52).

Augustinus'un gelişinden sonraki bir nesil içinde misyon neredeyse başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 616'da Aethelbert'in, birkaç ay sonra da yeğeni Saebert'in ölmesiyle birlikte yönetime gelen pagan krallar Hıristiyanlık karşıtı bir politika geliştirmeye başlamışlardır (Venerabilis Bede, 1738: 2/5, 109). Hatta Hıristiyanlığa geçen bazı kişilerde pagan geleneklerini muhafaza etme temayülü baş göstermiştir. Örneğin Kent'te vaftiz edilen Essex Kralı Raedwald (ö. 625), ibadethanelerde hem İsa'ya hem de eski tanrılara kurban sunmak için birer sunak daha bulundurmıştır. Kral Raedwald ölünce paganlara ait bir mezarlıkta Sutton Hoo mezar gemisinde defnedildiği iddia edilmektedir. Eğer bu iddia doğruysa söz konusu mezarda, üzerinde SAULOS ve PAULOS yazıları olan iki gümüş kaşık ve muhtemelen haç desenli gümüş kâseler dışında onun Hıristiyan inancına mensup olduğuna dair hiçbir alamet bulunmamaktadır. Kent ve Essex'in paganizme dönmesiyle birlikte, geri kalan üç Hıristiyan piskopos (Canterbury'li Laurence (ö. 619), Justus (ö. 627) ve Mellitus (ö. 624)) görev yerlerinden ayrılmaya karar vermişlerdir. Justus ve Mellitus Galya'ya giderken Laurence, Canterbury'de kalmıştır. Bede'nin anlattığına göre o sırada Kent'in pagan inanca mensup yeni kralı mucizevi bir şekilde vaftizi kabul edince diğer iki piskopos da geri çağırılmıştır (Deanesly, 1963: 67; Logan, 2005: 54). Augustinus'un ölümünden sonra bölge hakkında paganizme yönelik bu dönüşte onun söz konusu üstenci yaklaşımının etkisi ne boyuttadır sorgulamak gerekir.

2. NORTHUMBRIA'DA HRİSTİYANLIK

Hıristiyanlık, Britanya'nın güneyine Augustinus ile birlikte etkili bir giriş yaparken, kuzeyde iki kanaldan ilerlemiştir. Bunlardan birincisi güneyden gelmiş olup büyük oranda başarısız kalmışken, İrlanda kaynaklı olan ikincisi, şaşırtıcı bir başarı ortaya koymuştur.

⁷ St. Benedictus (ö. 573) tarafından Monte Cassino manastırı için geliştirilip sonrasında zamanla Avrupa'nın tamamına yayılan bir dizi kurallardır. Keşişlerin ibadetleri, yemek yemeleri, konuşmaları, çalışmaları, uymaları gibi günlük hayatla ilgili bu kurallar, Doğu manastırlarının, Batı'ya uymayan aşırı çileciliklerinin revize edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Söz konusu kuralların sade ve kısa oluşu onları daha anlaşılır kılmıştır ki bu durum Avrupa'da yayılmasını kolaylaştıran etmenler arasında yer almaktadır. Öyle ki X. yüzyıla gelindiğinde Cluny tarikatının etkisiyle tüm Avrupa'ya yayılmış ve günümüze kadar da bu hakimiyetini muhafaza etmiştir (Güzeldal, 2021: 231-233).

⁸ Kapadokya'da yaşamış olan Basil, Pachomius (ö. 346) kurallarını esas almakla birlikte kendisi yeni bir manastır sistemi tesis etmiştir. Pachomius'un kalabalık manastır yapılanmasının aksine, manastırları küçültmüştür. Yine Pachomius'tan farklı olarak kent veya yerleşim yerlerine yakın manastırlar kurmuştur. Böylece keşişler, hayır işleri yaparak içtimai yaşamın bir parçası haline gelmişlerdir. Ayrıca iyi bir Hıristiyan olarak topluma örnek olmayı hedeflemişlerdir. Öte yandan Pachomius'un kurallarından olan keşişin itaatkârlığı mevzusunda hassas davranmayı ihmal etmemiştir (Ülgen, 1920: 60).

Northumbria Kralı (bretwalda)⁹ Edwin, Aethelbert'in kızı Aethelburh (ö. 647) ile 625'te evlendikten sonra Hıristiyan olmuş ve akabinde Hıristiyanlık bölgede dikkate değer bir başarı elde etmiştir (Thacker: 480). Bu prenses, 601'de Papa Gregorius tarafından Canterbury'ye gönderilen Paulinus'u da yanına alarak kuzeye götürmüştür. Bir piskopos olarak kutsanan Paulinus çalışmalarına başladıktan kısa süre sonra olumlu neticeler elde etmiştir (Daly, 1965: 104). Öyle ki Kral Edwin bile Hıristiyan olmuştur. Bede, onun Hıristiyan olma süreciyle ilgili malumat vermektedir. Buna göre Edwin, kızı Eanfled'in sağlıklı bir şekilde doğması sonrasında Piskopos Paulinus'un yanındayken kendi pagan tanrılarına şükretmiştir. Bunun üzerine Paulinus ona, aslında bu doğumun, kraliçenin dualarına yanıt olarak İsa tarafından bir hediye olarak sunulduğunu söylemiştir. Bede'nin iddiasına göre Kral bundan çok etkilenmiş ve Hıristiyan olmayı düşünmeye başlamıştır (Venerabilis Bede, 1738: 2/9, 121-122). Daha sonra, konseyini oluşturan önde gelen kişilerle istişarede bulunmuştur. Sonunda Hıristiyan olmaya karar vermiş ve halkın büyük bir kısmıyla birlikte vaftiz olmuştur. Kral daha sonra York'u piskoposluk makamı olarak Paulinus'a vermiş ve sonraki altı yıl boyunca Paulinus misyonerlik çalışması yürütmüştür (Daly, 1965: 105).

Tüm bu gelişmelere rağmen Northumbria Kilisesi'ni büyük bir yıkım beklemektedir. Galler'de Gwynedd bölgesinin Hıristiyan Kralı Cadwalla (ö. 634), Anglo-Saksonlar ile mücadelesinde Hıristiyan karşıtı Mercia Kralı Penda (ö. 655) ile ittifak kurmuştur. Edwin bu ittifaka karşı 633'te Hatfield'da yaptığı savaşta yenilmiş ve öldürülmüştür. Devamında ülke yağmalanmış, bir yıl boyunca Penda ve Cadwalla'nın işgali altında kalmıştır. Bu sırada Paulinus, Kraliçe ve çocukları Kent'e kaçmışlardır. Sonrasında Krallık iç karmaşanın hâkim olduğu bir döneme girmiştir (Venerabilis Bede, 1738: 2/20, 3/1, 151-155). Böylece güneyden Paulinus aracılığıyla başlamış olan Northumbria'daki misyon çalışması akamete uğramıştır.

Devamında o sırada ülkenin kuzeyinde sürgünde yaşayan hanedan mensuplarından Oswald (ö. 642) gücünü toparlayıp Gwynedd Kralı Cadwalla'a karşı savaşa girişmiş ve 634'te onu yenip öldürmüştür. Dindar bir Hıristiyan olan Oswald, hükümdarlığı boyunca halkının Hıristiyanlaşması için gayret etmiştir (Venerabilis Bede, 1738: 3/2, 157). O, İrlandalılar tarafından vaftiz edilmiş ve büyütülmüştür. Ülkesinde çalışmalar yapması için St. Columba tarafından kurulan ve bölgede çok etkili olan Iona manastırından misyoner talebinde bulunmuştur (Daly, 1965: 107). İşte Oswald'ın bu davet üzerine Aidan (ö. 651) isimli bir keşiş, 635'te Iona'dan Northumbria'ya gitmiştir. Oswald, piskoposluk merkezi olarak kullanması için Aidan'a, ülkenin doğu kıyısında yer alan Lindisfarne adasında yer tahsis etmiştir. Bu olayla birlikte Northumbria'nın Hıristiyanlaşmasında ikinci girişim başlamıştır. Aidan, Kral Oswald'ın desteğiyle Kelt geleneğine göre bölgede yoğun misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. Papa onun mütevazı yaşamını, dünya malına ve

⁹ Anglo-Sakson Kroniklerinden anladığımız kadarıyla Eski İngilizcedeki bu sözcük, Britanya'daki Anglo-Sakson topluluklarının krallarına verilen bir unvandır. Şu ana kadar Anglo-Sakson Kroniklerinden daha eski bir kullanıma rastlanılmamıştır. Bu kronikte 827 yılı hakkında malumat verirken bu unvanı kullanmıştır (Anglo-Saxon Chronicle: 44).

pahalı hediyelere değer vermemesini takdirle karşılamıştır (Güzeldal, 2022: 164). Bede, Lindisfarne topluluğunu Papa Gregorius'un tavsiye ettiği ölçülerde örnek bir manastır olarak tanımlamaktadır. Aidan ve haleflerinin idaresindeki Northumbria'daki manastır geleneği güçlü bir şekilde yerleşmiş ve Northumbria krallarının yardımıyla 640'larda Wessex'e, 650'lerde Mercia ve Essex'e tanıtılmıştır (Thacker: 481). Aidan'ın ardından yerine Finan (ö. 661) geçmiştir (Venerabilis Bede, 1738: 3/28, 4/1, 234-242; Skene, 1877: 163). Aynı dönemde Iona manastırı Britanya'nın kuzeyinde yoğunlaşmıştır. Güneyde ise başka yerlerden gelen İrlandalı misyonerler tarafından bir dizi Kelt manastırı kurulmuştur. Columba gibi hayatını İsa sevgisi uğruna bir hacı-misyoner (peregritanus)¹⁰ olarak geçirmeye yemin eden İrlandalı keşiş Fursey (ö. 650), Essex Kralı Sigebert (ö. 653) tarafından karşılanmış ve ona Suffolk'ta Roma döneminden kalma Burgh Kalesini tahsis etmiştir. O, bu kalede bir manastır inşa etmiştir. Benzer şekilde Wessex'te Malmesbury'de de bir Kelt manastırı kurulmuştur (Lawrence, 2015: 52). Sigebert'in bu teşviklerinden sonra Hıristiyanlığın bölgede kalıcı hale geldiğine inanılır. Suffolk'ta bulunan Dommoc'ta kurulan piskoposluğa, St. Felix (ö. 648) bölgenin ilk piskoposu olarak atanmıştır (Pestell, 2004: 20).

Britanya'da Hıristiyanlaştırma hususunda bu gelişmeler yaşanmakla birlikte Roma ve Kelt gelenekleri arasındaki farklılıklar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Kelt geleneği, yani Aidan ve keşişlerinin Lindisfarne'da kurdukları manastır sistemi çilecilik ve tövbe üzerine kuruludur. Bu geleneğe bağlı olarak Kıta'daki misyonerlik çalışmalarıyla tanınan Columbanus (ö. 615), yazmış olduğu *Regula Monachorum* isimli eseriyle söz konusu sistemi yazılı hale getirmiştir (Güzeldal, 2022: 165). Aidan'ın devam ettirdiği Kelt geleneği Doğu'nun hermetizminden etkilenmişken, Benedikten Kurallarının tatbik edildiği Roma geleneği kenobitizme (ortak yaşam)¹¹ ve komünal yaşama önem vermiştir (Burton, 1994: 2). Farklılık bununla sınırlı olmayıp muhtelif ibadet ve geleneklerde de ayrışma yaşanmıştır ki bunların başında Paskalya tarihi, tonsur şekli ve vaftiz töreni gelmektedir. Üçüncü madde ile alakalı tartışmanın muhteviyatı hakkında pek bir malumat bulunmamaktadır (Logan, 2005: 56). Tonsura gelince Romalılar başın üst kısmını tıraş edip İsa'nın başına yerleştirilen dikenli teli simgeleştirmek isterlerken, Keltler saçın sadece ön kısmını hilal şeklinde kesip arkasını uzatmışlardır (Milman, 1864: 197). Aslında tonsur da çok fazla sorun teşkil etmeyip tartışma daha ziyade Paskalya'nın tarihi üzerinden çıkmıştır. Batıda genel olarak 325 İznik Konsili ile Paskalya'nın hafta içi değil de Pazar günü kutlanması kararlaştırılarak Yahudiler ile net bir şekilde ayrılmıştır (Dvornik, 1990: 7). Buna rağmen sonrasında Viktoryan, Dionisyen ve Kelt-84 diye isimlendirilen üç farklı Paskalya tarihi hesaplaması ortaya çıkmıştır. Roma bunlardan Dionysius'un hesaplamasına göre kutlama yaparken Kelt

¹⁰ Patricius'tan beri Kelt misyonerlerinin en önemli yöntemlerinden birisi olan hacı-misyonerler (peregritanus) muhtelif seyahatler yapmakta ve buldukları yerin halkıyla iyi iletişim kurmaktadırlar. Onların kültürlerini öğrenip bunu inançlarına uyarlayarak halka yakın olmaktadır. Ayrıca misyon bölgesindeki yöneticiler ve soyluların Hıristiyan olması için özel çaba göstermişlerdir (Güzeldal, 2022: 153).

¹¹ Bu manastır şekli ilk olarak Pachomius (ö. 346) tarafından Thebaid çölünde tatbik edilmeye başlanmıştır. Roma ordusunda bir asker olan Pachomius görevi sırasında gördüğü Hıristiyanlardan etkilenmiş ve kendisi de o dine geçmiştir. Devamında Mısır'da gördüğü birçok keşiş gibi yaşamaya başlamış. Fakat asker olduğu dönemde öğrenmiş olduğu disiplinli ve birlikte hareket etmeye merkeze alan yaşam şeklini yeni hayatında tatbik etmiş ve 320'lerde Thebaid'de komünal bir manastır yaşamı tesis etmiştir (Güzeldal, 2021: 36).

Kilisesi, sonraları araştırmacıların Kelt-84¹² diye tanımladığı hesaplamaya sadık kalmıştır (Güzeldal, 2023: 608-611). Keltlere göre Paskalya tarihinin değiştirilmesi atalarının öğretilerine sadakatsizlik anlamına gelmektedir (Stenton, 1947: 125). Böylece Romalı misyonerlerin dönüştürdüğü Hıristiyanlar ile İrlandalı misyonerlerin dönüştürdüğü Hıristiyanlar arasında da farklılıklar ortaya çıkmıştır (Daly, 1965: 106). Sonuç olarak bu sorunların çözümü için Kral Oswy (ö. 670) 664 yılında Whitby’de bir Sinod toplamıştır. Roma geleneğini, Piskopos Agilbert (ö. 673) ile ona bağlı olan ve Aidan zamanında Lindisfarne’da yaşamış Wilfrid (ö. 709) temsil etmişlerdir (Thacker: 481). Roma yanlıları arasında yer alan bir diğer isim Northumbria Kralı Oswy’nin, babasına bağlı olarak Deira’yı yöneten hırslı oğlu Ealhfrith’dir. Görünüşe göre Ealhfrith’in amacı babasından bir dereceye kadar bağımsızlık kazanmak iken Wilfrid’in maksadı Kıta geleneklerini empoze etmektir. Kelt geleneği yanlılarının başında ise Lindisfarne’ın İrlandalı piskoposu Colman (ö. 675) ile Whitby’nin başrahibi ve o zamanlar hem erkek hem de kadınlardan oluşan manastır topluluklarını yöneten soylu kadınlardan Hilda (ö. 680) yer almaktadır (Logan, 2005: 57). Her iki tarafın asıl teorisyenleri Hilda ve Wilfrid olmuşlardır. Hilda’nın bulunduğu Whitby hem entelektüel bir merkez hem de pastoral faaliyetlerin odak noktası olarak çileci Kelt manastır geleneğine sadık kalmıştır. Wilfrid ise tamamen Benedikten Kurallarına dayanan bir Anglo-Sakson manastırı organize etmeye çalışmıştır (Lawrence, 2015: 53; Eddius Stephanus, 1927: 99).

Toplantıda Roma geleneğini isteyenler ile Kelt geleneğini isteyenler arasında yoğun bir tartışma yaşanmıştır. Özetlemek gerekirse Kelt Hıristiyanları St. Yuhanna, Romalılar ise St. Petrus’un uygulamasını tatbik ettiklerini ileri sürmüşlerdir. Colman, St. Columba (ö. 597) ve haleflerinin son derece dindar bir kişi olmaları hasebiyle yanlış bir takvime göre Paskalya’yı kutlamayacağını ileri sürmüştür. Wilfrid ise Petrus gibi güçlü bir referans varken ona inanılarak Paskalya konusunda birlik sağlanmasını ve bunun aynı zamanda bir inanç meselesi olduğunu savunmuştur. Ayrıca Hıristiyan dünyasının büyük bir kesiminde Dionysius hesaplamasının zaten tatbik edildiğini ifade etmiştir. (Güzeldal, 2023: 617) Toplantıya başkanlık eden Kral Oswy, son kararı oradaki din adamlarının oylamasına bırakmayıp kendisi vermiş ve Roma geleneği lehine tercih belirtmiştir (Logan, 2005: 58). Akabinde mağlup olan Colman, keşişleriyle birlikte Northumbria’dan ayrılmıştır (Thacker: 481). Tuhaf bir şekilde Colman, Whitby Sinod’undan sonra Lindisfarne’ı terk ettiğinde, otuz Anglo-Sakson keşiş de onunla birlikte gitmiş ve kısa süre sonra İrlanda’nın batı kıyısındaki bir adada kendi manastırlarını kurmuşlardır (Logan, 2005: 62). Bu sinodda sorunun çözümünde, Iona’da Kelt geleneğinde yetişmiş olan o zamanki Lindisfarne piskoposu Cuthbert’in (ö. 687) Roma’nın görüşünü benimsemesinin önemli etkisi olmuştur. Bununla birlikte o, ölene kadar birçok hususta Kelt geleneğine sadık kalmayı sürdürmüştür (Colgrave, 1969: viii). Öte yandan Roma geleneğinin baskın gelmesinin kökeninde daha derin yapısal farklılıkların yattığını düşünmekteyiz. Şöyle ki Roma’nın daha dışa açık ve

¹² Bu hesaplamaların teknik ayrıntılarıyla ilgili Bkz. Yasin Güzeldal (2023). “Paskalya’nın Tarihlendirilmesi Problemi: Hesaplama Yöntemleri, Farklılıklar ve Tartışmalar” Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 23/2. ss. 601-622.

sosyal olan Benedikten Kuralları'nın hâkim olduğu manastır anlayışının, Kelt geleneğinin çileci yöntemi karşısında üstünlük kurması kaçınılmaz olmuştur.

3. ANGLO-SAKSON MİSYONUNUNDA ROMA GELENEĞİ GALİBİYETİ

Whitby Sinodu'ndan hemen sonraki yıllarda Anglo-Sakson kilisesi büyük bir örgütsel krizle karşı karşıya kalmıştır. Çünkü 664'te korkunç bir veba salgını yaşanmış ve Britanya'yı kasıp kavurmuştur (Thacker: 481). Birçok din adamı ve keşiş kaçmış, bazı bölgelerde paganizme dönüş tehlikesi ortaya çıkmıştır. Örneğin Essex Piskoposu Cedd, söz konusu salgında ölünce cemaati tamamen dağılmıştır. Piskoposlar, yeni Hıristiyanlaştırılanların dinden dönmelerini önlemek için çaba gösterse de durum kritik bir hal almıştır. Canterbury Başpiskoposu Deusdedit salgında öldükten sonra bir süre lidersiz kalmış ve akabinde Wighard (ö. 666) seçilmiştir. Kısa süre sonra o da aynı şekilde vebadan ölünce yönetim Papa Vitalianus'a (ö. 672) devredilmiştir (Daly, 1965: 109). Sonrasında Vitalianus, Grekçe konuşan Tarsuslu St. Theodore'u (ö. 690) Canterbury'nin başpiskoposu olarak atamış ve ona yardımcı olması amacıyla Napoli yakınlarındaki bir manastırın başrahibi Hadrian'ı (ö. 710) görevlendirilmiştir. Frenk topraklarındaki siyasi kargaşadan dolayı Theodore, biraz gecikmeli olarak 669'un Mayıs ayında Britanya'ya ulaşabilmiştir (Burton, 1994: 2).

Britanya'ya geldikten sonra hızlıca faaliyetlerine başlayan Theodore kısa zamanda sonuç almış ve 672'de Anglo-Sakson kilisesini yeniden organize etmeyi başarmıştır. Nitekim o yıl bir sinod toplamış ve bir dizi yasa çıkarmıştır (Daly, 1965: 110). Theodore, çökmekte olan Canterbury kilisesine enerji vermiş ve onun başpiskoposluk yapısını yeniden şekillendirmiştir. 679'a geldiğinde artık kendisini Canterbury Kilisesi başpiskoposu değil, Britanya başpiskoposu olarak tanıtmıştır. O Anglo-Saksonların havarisi şeklinde görülen Büyük Gregorius kültürünü desteklemiştir. Fakat paradoksal bir şekilde Gregorius'un istediği gibi Britanya'da iki bağımsız piskoposluk planı yerine tek yapı tesis etmiştir. İlginçtir ki bunu yaparken yine Gregorius'un prestijinden yararlanmışır. Başka değişikliklere de gitmiş ve o zamana kadar her büyük krallık için bir ya da en fazla iki piskopos ilkesine göre örgütlenmiş olan sistemi değiştirmiştir (Thacker: 482). Bu süreçte Essex'in son piskoposu Bisi'nin (Bifus) sakatlığının ardından bölgeyi iki piskoposluğa ayırmıştır. Bunlardan birincisi Aecci'nin yönetimi altında Dommoc'ta, diğeri ise Bedwin'in¹³ yönetimi altında Elmham'dadır (Pestell, 2004: 20). Bu doğulu keşiş, yirmi üç yıl boyunca Anglo-Sakson kilisesini öyle güzel yönetmiş ve örgütlemiştir ki kilisenin ikinci kurucusu olarak anılmış ve Canterbury başpiskoposlarının belki de en büyüğü kabul edilmiştir. Aynı zamanda Kıta'ya, Orta Çağ Hıristiyanlığının oluşumu üzerinde büyük etki bırakan misyonerler yetiştirmiştir ki bunların başında Boniface (ö. 754) gelmektedir (Daly, 1965: 110). Özellikle Antakya teolojisine hâkim eğitimcilerin nezaretinde, başta Wessex ve Northumbria'da olmak üzere birçok bölgede başarılı öğrencilerin eğitim gördüğü piskoposluklara ait muhtelif okullar kurmuştur (Stevenson, 1995: 1-3). Theodore'un ekibinde yer alan Biscop (ö. 690) bölgede iz bırakmış olan bir diğer keşiştir. Biscop, yirmi beş yaşındayken her şeyi bırakıp Roma'ya

¹³ Bisi, Aecci ve Bedwin'in ölüm tarihleri net olarak bilinmemektedir.

gitmiş ve bir süre Lerins'te kaldıktan sonra burada manastır yemini etmiştir. 669'da Theodore ile birlikte Britanya'ya dönüp Canterbury'deki St. Petrus ve St. Paulus manastırının başına getirilmiştir. 674'te Northumbria'da Wear'ın kuzey kıyısında Kral Ecgfrith tarafından kendisine verilen araziye büyük bir manastır yapmıştır. Birkaç yıl sonra, Tyne'daki Jarrow'da bir kardeş manastır inşa etmiştir. Biscop'ın, bu manastırları Petrus ve Paulus'a adanması, onların Roma'yla manevi ve kültürel yakınlığının açıkça ortaya koymaktadır (Thompson, 1935 84; Taunton, 1897: 7).

Theodore'un yönetim anlayışı onu o dönemin Britanya'sında bir diğer etkili din adamı olan Wilfrid ile anlaşmazlığa düşürmüştür. Krallara yakınlığıyla tanınan Wilfrid, kuzeyde Bernicia'dan güneyde Mercia'ya ve Sussex'e yayılan manastır ailesinin kurucusu olarak piskoposluk kavramlarına bağlı kalmıştır. Görev yeri York'u, Northumbria piskoposluğunun merkezi haline getirdiği 670'lerde kariyerinin zirvesindedir. Northumbria Kralı Ecgfrith'in (ö. 685) eşi Kraliçe Aethelthryth'in (ö. 679) desteğiyle büyük Hexham Manastırını kurmuştur. Ancak 678'de Kral Ecgfrith ile anlaşmazlığa düştükten sonra Northumbria'dan kovulmuştur. Nitekim bu fırsatı değerlendiren Theodore, onun piskoposluğunu üçe bölmüştür. Wilfrid buna şiddetle mukavemet etmiş ve bunu tersine çevirmek için papanın desteğini almak üzere bizzat Roma'ya gitmiştir. Dönüşünde, hâlâ pagan inanca sahip Sussex ve Wight Adası'nı Hıristiyanlaştırmak maksadıyla güneye gitmiş ve burada Wessex Kralı Caedwalla'nın (ö.689) şiddetli saldırılarına maruz kalmıştır. Wilfrid ancak Theodore'un 690'da ölümü sonrasında kısa süreliğine York'a dönebilmiş ama yeniden kovulunca Mercia Kralı Aethelred'e (ö. 704'ten sonra) sığınmıştır. Sonrasında bu inişli çıkışlı yaşamı 710'da Hexham piskoposu olarak ölene kadar devam etmiştir (Thacker: 482; Eddius Stephanus, 1927: 33-38).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hıristiyanlığın Anglo-Saksonlar arasında yayılması hususunda en önemli kaynak olarak Bede'nin ve Roma yanlısı diğer isimlerin olması hasebiyle Roma-Kelt rekabetini çok sağlıklı bir şekilde değerlendirebildiğimizi söylemekte zorlanmaktayız. Bu anlatıların, Papa Gregorius tarafından Britanya'ya gönderilen Augustinus'un misyonunun etkisini abartırken, selefleri olan Kelt keşişlerinin çalışmalarını eksik naklettiklerini düşünmekteyiz. Öte yandan tarihsel olarak doğruluğu sorgulanmakla birlikte söz konusu nakiller, Anglo-Saksonların kendilerini kurtardığını düşündükleri Gregorius'a sadık kalmaları için kâfi gelmiştir. Nitekim sonraki süreçte bütün minnetarlıklarını Gregorius ve Augustinus'a gösterdiklerini görmekteyiz.

Kaynaklar ve öne çıkan isimler hususundaki bu şerhi düştükten sonra Keltler ile Anglo-Saksonlar arasındaki dini temelli görünen anlaşmazlıklar üzerinden bazı değerlendirmelerde bulunabiliriz. Öncelikle bu uyumsuzluğun kökeninde siyasi ve kültürel etkenler olduğunu ifade edebiliriz. Zaten Cermen kavimlerinin (Angıl, Sakson, Jut) V. yüzyıl başlarında Britanya'nın güneydoğusunu işgal ettiklerinden beri her iki topluluk arasında süregelen bir çatışma hali bulunmaktaydı. Buna bir de Anglo-Saksonların Roma Kilisesinin de desteğiyle üstenci bir tutum takınmaları eklenince mevcut uyuşmazlık dini alanda da sert bir şekilde

sürmüştür. Bede, her iki toplulukta dini tartışmaların yaşanmasından 60-70 yıl sonra yazdığı eserinde Anglo-Saksonlar ve Roma'dan yana tavrını net bir şekilde koyarak misyonerlik faaliyetlerini yapmadıkları hususunda Keltleri tenkit etmiştir. Öyle ki Augustinus, Britanya'ya geldikten sonra ilk başlarda önemli başarılar elde etmiş olsa da onun üstenci tavrının da etkisiyle Kelt Hıristiyanlarının desteğini yanına alamamasının bir neticesi olarak daha ziyade siyasi desteklerle misyonu sürdürebilmiştir. Fakat Kent Kralı Aethelbert'in ölümü sonrasında bu destek ortadan kalkınca henüz halka sirayet etmemiş olan Hıristiyanlık Anglo-Saksonlar arasında zayıflamıştır. Kuzeyde Northumbria'ya baktığımızda orada da benzer bir tablonun yaşandığını söyleyebiliriz. Paulinus'un çalışmalarını yürüttüğü bu Krallıkta güneyde olduğu gibi krallar ve soylular üzerinden halka ulaşmaya çalışan bir yöntem sergilenmiştir. Burada özellikle Kral Edwin'in desteğiyle misyon çalışmalarını sürdürmüştür. Fakat Romalı misyonerler Kelt Hıristiyanları yanlarına çekmemenin bedelini burada da ödemişlerdir. Şöyle ki Northumbria'nın yeni Hıristiyan kralına karşı bir Kelt krallığı olan Hıristiyan Gwynedd Kralı Cadwalla, pagan bir kral olan Mercia Kralı Penda ile ittifak kurarak saldırdığını gördük. Akabinde yaşanan siyasi karmaşanın Kent'teki gibi misyonerlik çalışmalarında büyük bir aksamaya sebep olması, Hıristiyanlığın burada yerleşmediğinin en açık delilidir. Fakat Northumbria'da son olarak göreve gelen Kral Oswald farklı bir yol izleyerek o topraklarda yetişmiş Kelt kökenli bir keşiş olan Aidan'ı misyonerlik çalışmalarının başına getirmiştir. İşte bu olay Anglo-Saksonlar arasında Hıristiyanlığın yayılmasında önemli bir aşama olmuştur. Akabinde VII. yüzyıl ortalarına kadar Kelt geleneğinin, Wessex, Mercia ve Essex'e tanıtıldığını görmekteyiz.

Kelt manastırları Britanya'da etkili oldukça Roma, prensipte bundan memnun kalsa da onu muhtelif dini uygulamalardan dolayı huzursuz eden noktalar olmuştur. Özellikle Paskalya bayramının günü üzerinden başlayan tartışmalar çok fazla artınca bütün sorunların çözümü için Whitby Sinodu yapılmıştır. Bu sinodda bilhassa Northumbria Kralı Oswy'nin desteğiyle Roma geleneğinin galip geldiğini gördük. Fakat Kelt geleneğinin bu denli etkili olmasına karşın Roma yanlılarının nasıl kabul gördüğüyle alakalı doyurucu bir bilgi bulunmadığını söyleyebiliriz. Whitby Sinodundan sonra yaşanan veba salgınıyla misyonerlik çalışmalarında aksamalar yaşansa da kayda değer bir gerileme olmamıştır. Nitekim Papalık tarafından gönderilen St. Theodore, Britanya'daki kiliseyi toparlamaya muvaffak olmuştur. Sonuç olarak bu sinoddan sonra Anglo-Sakson toplumu üzerindeki Roma- Kelt rekabetinden Roma galip gelmiş fakat bazı noktalarda özellikle Iona merkezli Kelt geleneği varlığını muhafaza etmiştir. Böylece bu durumun, Kıta'daki Hıristiyanların Roma'ya karşı tutumundan farklı yaklaşıma sahip bir din anlayışının Ada'da gelişmesine katkıda bulunduğunu düşünmekteyiz.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin yayın süreçlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi'nin "Etik Kurallara Uygunluk" başlığı altında belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında etik kurul izni gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Beyanı

Tek yazarlı ele alınan makale yazar tarafından üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalede yazar tarafından beyan edilmiş herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Anglo-Saxon Chronicle*. (1914). J. A. Giles (Edit.), London: G, Bell & Sons Ltd.
- Blair, P. H. (1971). *The World of Bede*, New York: St. Martin's Press.
- Burton, J. (1994). *Monastic and Religious Orders in Britain 1000-1300*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bury, J. B. (1926). *The Cambridge Medieval V*, New York: The Macmillan Company.
- Colgrave, B. (1969). *Two Lives Of Saint Cuthbert; A Life By An Anonymous Monk Of Lindisfarne And Bede's Prose Life*, New York: Greenwood Press.
- Daly, L. J. (1965). *Benedictine Monasticism*, New York: Sheed And Ward.
- Dinleyici, Mustafa Furkan (2023). *Orta Çağ Papalığının Mimarı Gregorius Magnus*, İstanbul: Ayışığıkitapları.
- Deanesly, M. (1963). *The Pre-Conquest Church in England*, London: Adam & C. Black.
- Dvornik, F. (1990). *Konsiller Tarihi*, Mehmet Aydın (Çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eddius Stephanus. (1927). *The Life of Bishop Wilfrid*, B. Colgrave (Edit.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Foot, S. (2006). *Monastic Life in Anglo Saxon England, C.600-900*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Güzeldal, Y. (2021). *Aziz Benedikt ve Hıristiyan Manastır Yaşamı*, İstanbul: Ayışığıkitapları.
- Güzeldal, Y. (2022). "Britanya ve Batı Avrupa'nın Hıristiyanlaşmasında Kelt Manastır Misyonerliğinin Rolü". *Oksident* 4/2. ss. 147-172.
- Güzeldal, Y. (2023). "Paskalya'nın Tarihlendirilmesi Problemi: Hesaplama Yöntemleri, Farklılıklar ve Tartışmalar" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/2. ss. 601-622.
- Lawrence, C. H. (2015). *Medieval Monasticism*, Fourth Edition, London: Routledge.
- Logan, F. D. (2005). *A History of the Church in the Middle Ages*, London: Routledge.
- Mayr-Harting, H. (1991). *The Coming of Christianity to Anglo-Saxon England*, Third Edition, London: B.T. Batsford.
- Milman, H. H. (1864). *History Of Latin Christianity II*, New York: Sheldon and Company.
- Pestell, T. (2004). *Landscapes of Monastic Foundation*, Woodbridge: The Boydell Press.
- Skene, W. F. (1877). *Celtic Scotland II*, Second Edition, Edinburgh: David Douglas.
- Stenton, F. (1947). *Anglo-Saxon England*, Third Edition, Oxford: The Clarendon Press.
- Stevenson, J. (1995). *The 'Laterculus Malalianus' and the School of Archbishop Theodore*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Taunton, E. (1897). *The English Black Monks of st. Benedict I*, Longmans, London: Green & Co..

- Thacker, A. England in the Seventh Century, *The New Cambridge Medieval History I*. Paul Fouracre (Edit.). Cambridge: Cambridge University Press., pp. 462-495.
- The Russian Primary Chronicle*. (1953). Samuel Hazzard Cross and P. Olgerd (Trans.), Massachusetts: The Medieval Academy of America.
- Thompson, A. H. (1935). *Bede, Life, Times and Writings*, Oxford: Clarendon Press.
- Ülgen, P. (2020). *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Venerabilis Bede. (1738). *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, Londini: Sumptibus Societatis.
- Wood, I. (1999). Augustine and Gaul, *St. Augustine and the conversion of England*, Richard Gameson (Edit.), Wiltshire: Sutton Publishing Limited, pp. 68-82.